

“AUTIZM: TUSHUNISH, TASHXISLASH VA TA'SIR KO'RSATISH”**Saidmuhamedova Laziza****Toshkent shahridagi Kimyo****International university in Tashkent****Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-chi kurs talabasi**

Annotatsiya: autizim o'zi nima va u bilan qanday muloqatta bo'lish kerak ekanligi haqida so'z boradi

Kalit so'zlar: Autizm, bolalar, so'zlashuv, kommunikatsiya, muloqot, munosabat, gaplashish,

Autizm — bu odamning ijtimoiy aloqalar, o'zini tutish va muhitga moslashish bilan bog'liq qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'lgan neyro-rivojlanish holati. Boshqacha qilib aytganda, autizmga chalingan odamlar odatda boshqalar bilan qanday qilib o'zaro muloqot qilish, fikrlarini va his-tuyg'ularini qanday ifodalash, va boshqa odamlar bilan jismoniy yoki ijtimoiy munosabatda bo'lishda noqulayliklar sezishadi. Autizm spektri deganda, turli darajalarda va xilma-xil belgilar bilan namoyon bo'ladigan holat tushuniladi. Ya'ni, har bir autizmga chalingan odamda bu holat turlicha ifodalanishi mumkin: ba'zilar juda yengil, boshqalari esa ancha og'ir bo'lishi mumkin.

Autizmning asosiy belgilari:

Ijtimoiy aloqa: Autizmga chalingan odamlar odatda boshqalar bilan muloqotda qiyinchiliklarga duch keladilar. Masalan, ular ko'z bilan aloqa o'rnatishda, boshqalar bilan gaplashishda yoki jismoniy va emotsional reaksiyalarni to'g'ri tushunishda qiyinchilik sezishlari mumkin.

Takrorlanuvchi xatti-harakatlar: Ular o'ziga xos va takrorlanuvchi xatti-harakatlarga ega bo'lishlari mumkin. Masalan, ma'lum bir narsani doimiy ravishda takrorlash yoki bir xil narsaga doimiy ravishda qiziqish bildirish.

Miqyosli qiziqishlar: Autizmga chalinganlar biror bir mavzuga yoki faoliyatga juda kuchli qiziqish ko'rsatishlari mumkin. Masalan, ular faqat bitta mashina turini yoki faqat bitta san'at turini o'rganishga juda ko'p vaqt sarflashlari mumkin.

Simon Baron-Cohen — dunyoda autizmni o'rganishda mashhur olimlardan biri. U Kembrij universitetining professoridir va autizmning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga ta'sir qiluvchi faktorlarni o'rganishga katta hissa qo'shgan. Uning tadqiqotlari autizmni tushunishga, tashxislashga va davolashga yo'naltirilgan. Simon Baron-Cohenning eng muhim ishlaridan biri — autizmning neyropsikologik va ijtimoiy jihatlarini tahlil qilishdir. **Simon Baron-Cohenning ba'zi asosiy tadqiqotlari:** "Teoriya" va autizm: Bu nazariya, odamlarning o'z fikrlarini va boshqalarining fikrlarini tushunish qobiliyatiga ega ekanligini tushuntiradi. Autizmga chalingan odamlar esa ko'pincha boshqalarning fikrlarini tushunish yoki o'z fikrlarini ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli, Baron-Cohen autizmni "Teoriya nazoratsizligi" deb nomlangan holat bilan bog'laydi. **"Mindblindness" (Aqlning yopiq bo'lishi):** Simon Baron-Cohen 1995-yilda "Mindblindness: An Essay on Autism and Theory of Mind" nomli kitobini chiqardi, unda u autizmning o'ziga xos xususiyatlarini, xususan, boshqalar bilan ijtimoiy aloqalar o'rnatishdagi qiyinchiliklarni batafsil o'rgandi. Bu kitobda u autizmga chalingan shaxslarning boshqalarining niyatlari, his-tuyg'ulari va niyatlarini to'g'ri tushunishda qiyinchiliklarga duch kelishini ta'kidladi. **Autizmning neurobiologik asoslari:** Uning ishlarida autizmning rivojlanishiga miya tuzilishi, miya faoliyati va neurotransmitterlar ta'sir qilishini o'rganish bilan bog'liq tadqiqotlar mavjud. U autizmga chalingan odamlarning miya tuzilishidagi ba'zi o'zgarishlar, masalan, ijtimoiy muloqotga javob beruvchi miya mintaqalari bilan bog'liq bo'lishi mumkinligini ko'rsatdi. **"Empathy and systemizing theory" (Empatiya va tizimlashtirish nazariyasi):** Uning fikricha, autizmga chalingan odamlar tizimlashtirishda — ya'ni, ob'ektlar va hodisalarni tartibga solishda va tushunishda yaxshi bo'lishadi, lekin empatiya, ya'ni boshqalar bilan his-tuyg'ularni anglash va ularni his qilishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu nazariya

autizm spektridagi shaxslarning xulq-atvorini va muloqotdagi qiyinchiliklarni tushuntirishga yordam beradi.

Keyingi Tadqiqotlar:

So'nggi yillarda, Baron-Cohenning ishlarida autizmga qarshi kurashish va tushunishga qaratilgan ko'plab yangi yondoshuvlar ishlab chiqildi. Ularning ba'zilari quyidagicha: **Aqliy va ijtimoiy funktsiyalarni yaxshilash:** U autizmga chalingan bolalar va kattalar uchun maxsus terapiya usullarini ishlab chiqishni davom ettirmoqda. Bu usullar o'z ichiga muloqot qobiliyatlarini oshirishga, his-tuyg'ularni ifodalashga va boshqalar bilan samarali aloqada bo'lishga yordam beradigan texnikalarni kiritadi. **Autizmni tashxislashning yangi usullari:** Baron-Cohenning so'nggi tadqiqotlari autizmni erta yoshdan boshlab aniqlash imkoniyatlarini ko'rib chiqmoqda. U diagnostik vositalarni ishlab chiqishda va autizmni erta tashxislashda yordam beradigan usullarni ishlab chiqishda faol ishtirok etmoqda.

Autizmga chalingan bolalar bilan muloqot qilishda maxsus yondoshuv va sabr-toqat talab qilinadi. Ularning ehtiyojlari va kommunikatsiya usullari boshqalardan farq qiladi, shuning uchun muloqotda ularga mos tarzda yondoshuv zarur. Mana, autizmga chalingan bolalar bilan samarali muloqot qilish uchun ba'zi tavsiyalar: Autizmga chalingan bolalar ko'pincha oddiy va aniq iboralarga yaxshiroq javob berishadi. Ularni chalkash yoki uzun gaplar bilan bezovta qilmaslik kerak. Agar siz ularga ko'rsatilgan topshiriqlarni berayotgan bo'lsangiz, ular qisqa va to'g'ri bo'lishi kerak:

- **Masalan:** "Iltimos, kitobni stolga qo'y."

Bu muloqot ularga tushunarli bo'ladi va ishlashga yordam beradi. Boshqalar bilan ko'z bilan aloqa qilishni yengillashtiring **Ko'z bilan aloqa qilish autizmga chalingan bolalar uchun qiyin bo'lishi mumkin.** Ba'zi bolalar ko'z bilan aloqa qilishni umuman yoqtirmasliklari mumkin. Shuning uchun ularning noqulayliklarini hisobga olib, ko'z bilan aloqa qilishni yengil va tabiiy usulda amalga oshirgan ma'qul. Agar ular ko'z

bilan aloqa qilishni xohlamasa, unda ularga nisbatan noqulaylik tug'dirmaslik uchun bu talabni yumshatish kerak.

Autizmning sabablari to'liq aniqlanmagan, lekin genetik va ekologik omillarning kombinatsiyasi ta'sir qilishi mumkin. Tashxisni erta qo'yish va to'g'ri davolash, ta'lim va qo'llab-quvvatlash usullari bolalar va kattalar uchun muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda autizm bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda, ularning maqsadi autizmni yaxshiroq tushunish, erta tashxislashni yaxshilash va samarali davolash usullarini ishlab chiqishdir. Autizmga chalingan shaxslar uchun individual yondoshuv va maxsus yordamni taqdim etish muhimdir, chunki bu ularning jamiyatga moslashishi va o'z qobiliyatlarini to'liq amalga oshirishi uchun zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC>

<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.invitro.ru/library/bolezni/27983/&ved=2ahUKEwiC2Ib0-tOLAxVeB9sEHV-5Jj8QFnoECCYQAQ&usg=AOvVaw3jwi1AGxH4Pp5aTCnEFfWw>

https://www.researchgate.net/publication/376811296_AUTIZM_SINDROMLI_BOL_ALARDA_MULOQOT_KO'NIKMALARINI_SHAKLLANTIRISHNING_KORREKSION-PEDAGOGIK_TIZIMI